

УДК 159. 923.

Хлівна Олександра Миколаївна,

к.психол.н., доцент кафедри

медичної психології та психодіагностики

Волинського національного університету ім. Л.Українки

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Хлівна О.М. Індивідуально-психологічні характеристики психічного здоров'я студентської молоді. У статті досліджуються загальні характеристики та індивідуальні прояви психічного здоров'я в студентському віці. Наведено результати емпіричного дослідження стану психічного здоров'я студентської молоді під час навчальної діяльності у вищому закладі освіти.

Ключові слова: психічне здоров'я, студентська молодь, психологічний тип, психологічний захист, індивідуальний профіль.

Хлевная А.Н. Индивидуально-психологические характеристики психического здоровья студенческой молодёжи. В статье исследуются общие характеристики и индивидуальные проявления психического здоровья в студенческом возрасте. Приводятся результаты эмпирического исследования состояния психического здоровья студенческой молодёжи во время обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: психическое здоровья, студенческая молодёжь, психологический тип, психологическая защита, индивидуальный профиль.

Olexandra Khlivna. Individual psychological characteristics of the students psychic health. General characteristics and individual peculiarities of the students psychic health are the subject of research. The results of empiric research of

students psychic health in the process of study in the higher educational establishment are presented in the article.

Key words: psychic health, students, psychological type, psychological protection, individual profile.

Постановка наукової проблеми. У сучасній педагогічній та віковій психології проблема вивчення психічного здоров'я студентської молоді є досить актуальною. Вона зумовлена такими факторами: по-перше, становлення молоді людини сучасного українського суспільства відбувається в умовах постійних соціально-економічних змін і криз, по-друге, студент як об'єкт модернізації системи вищої освіти перебуває в ситуації підвищеної стресогенності, по-третє, студентський період життя характеризується своїми закономірностями і віковими суперечливостями формування особистості. Окрім усього, ринок праці та система вищої освіти функціонують майже незалежно один від одного, що теж додає молодим людям відчуття незахищеності та безперспективності, стає вагомою причиною для соціальної дезадаптації та психічних порушень. Не дивно, що сучасний студент може втрачати навчальну мотивацію, творчу та життєву активність навіть на випускних курсах професійної підготовки; більше того, почуватися розгубленим, агресивним, психастенічним.

Актуальність тематики дослідження зумовлена ще й неоднозначністю в поняттєво-термінологічному тлумаченні категорії "психічного здоров'я". Відсутність загальних науково обґрунтованих підходів до визначення чинників, оцінки та корекції стану психічного здоров'я ускладнює досліднику науковий пошук і, особливо, практичне забезпечення ефективної психокорекційної та психопрофілактичної роботи з різними віковими групами.

В сучасній психології найбільш продуктивними науковими розробками в цьому напрямі є такі методологічні платформи : 1) нормоцентричний підхід (здоров'я вивчається як оптимальний рівень функціонування організму і

психіки); 2) феноменологічний підхід (проблеми здоров'я трактуються як варіації індивідуального способу буття в контексті суб'єктивної картини світу); 3) холистичний підхід (забезпечується цілісне бачення проблеми як синтез фундаментальних суперечностей чи інтрапсихічних полярностей); 4) крос-культурний підхід (здоров'я представлене як соціокультурна змінна); 5) дискурсивний підхід (уявлення про здоров'я як продукт певного дискурсу); 6) аксіологічний підхід (здоров'я як одна з основних ціннісних орієнтацій, універсальна людська цінність); 7) інтегративний підхід (спроба інтегрувати в єдину концептуальну основу вивчення здоров'я на різних рівнях людського буття) тощо.

Аналіз останніх досліджень. Проведений аналіз досліджень показав доцільність комплексного підходу з урахуванням міждисциплінарних теоретичних та емпіричних моделей психічного здоров'я. Комплексному підходу, на думку Б.Г.Ананьєва, властива спрямованість на пізнання зв'язків і залежностей між усіма характеристиками об'єкта та ситуацій розвитку [1, с.26]. Окрім системного підходу, великий внесок у вікову та педагогічну психологію здійснили дослідження Б.Г.Ананьєвим студентського віку як окремого періоду життєвого циклу людини. Вчений визначає студентство як особливу професійно-виробничу групу, здоров'я якої залежить від вікових особливостей розвитку, специфічних особливостей праці та умов життя [2]. Запропоновані принципи комплексного вивчення людини та її здоров'я лягли в основу психологічного дослідження в студентському віці закономірностей розвитку індивідуальності студентів у вищій школі, психологічних особливостей студентів та інших аспектів.

В останні роки до проблеми психічного здоров'я молоді звертається увага багатьох дослідників: О.Ф.Бондаренко, Г.С.Качарян, Н.Ф. Шеченко, Т.С.Яценко висвітлюють питання збереження психічного здоров'я студентів засобами психотерапії; Ж.П.Вірна, Л.Ф.Бурлачук, О.Рагімова вивчають особливості соціального здоров'я студентів; Р.І.Сірко аналізує вплив сімейного

середовища на психічне здоров'я студентів [3]; Ю.М.Ящишина характеризує комплекс взаємопов'язаних соціальних та особистісних чинників психічного здоров'я студентської молоді [4] тощо. Наукове вирішення проблеми здоров'я молоді людини в сучасній психології здійснюється на принципах переходу від домінуючої біосоціальної моделі до біосоціодуховної структурної моделі.

Виділення невирішених частин загальної проблеми та формулювання цілей статті. В сучасній науці немає єдиної думки щодо питання визначення основних критеріїв психічного здоров'я особистості, найменш досліджені рівні психічного здоров'я та можливості психологічного супроводу процесу розвитку психічного здоров'я в різних вікових періодах. Основні вектори нашого пошуку були зосереджені на тому, щоб теоретичні основи дослідження проблеми психічного здоров'я особистості, експериментально дослідити стан психічного здоров'я студентської молоді, аргументувати необхідність постійного психолого-педагогічного супроводу процесу розвитку психічного здоров'я студентської молоді. Тому **мета** статті полягає в теоретичному й експериментальному вивченні загальних та індивідуальних особливостей розвитку психічного здоров'я студентської молоді, що складе основу для розробки групових та індивідуальних психокорекційних програм сприяння здоров'ю відповідного контингенту.

Нами було визначено наступні **завдання дослідження**: 1) здійснити теоретичний аналіз проблеми психічного здоров'я та його чинників; 2) розробити програму психодіагностичного обстеження студентів; 3) емпірично вивчити стан психічного здоров'я студентства в умовах навчальної діяльності; 4) здійснити розподіл студентів за рівнями психічного здоров'я та виявити найбільш вразливу групу щодо вірогідного погіршення психічного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення сучасних наукових положень щодо проблеми розвитку психічного здоров'я в студентському віці надало можливість взяти за основу емпіричного дослідження модель аналізу й оцінки стану психічного здоров'я студентської

молоді, що складається з вивчення кількох сфер прояву, а саме: особистісно-типологічної, мотиваційно-вольової та емоційно-поведінкової. Таку модель аргументовано необхідністю вивчити не тільки стан психічного здоров'я в студентському віці, але й виявити групу ризику для подальшого психологічного впливу. На цій підставі був задіяний в констатувальному експерименті комплекс різноманітних методик дослідження, який дозволяє вирішити поставлені дослідницькі завдання. Представимо методичний інструментарій роботи в таблиці 1.

Психодіагностичне обстеження студентів на етапі контрольного експерименту відбувалось за такою програмою:

1. Психодіагностика особистісно - типологічної сфери за допомогою тесту Д.Кейрсі , методики Дж.Олдхема і Л.Морріс, опитувальника Айзенка (ЕРІ). Перша методика дає можливість визначити формулу психологічного типу на основі типу темпераменту та типу особистості. Діагностична ціль другої методики – змалювати “ автопортрет особистості ” як індивідуальне поєднання сильних і слабких сторін, виявити домінуючий тип, зв'язок між типами особистості, ступінь прояву тих чи інших ознак типу. Діагностична ціль третьої – виявити типологічні моделі екстравертованої, інтровертованої та нейротичної поведінки.

2. Психодіагностика мотиваційно - вольової сфери за допомогою опитувальника А.Реана , методики вимірювання імпульсивності - керованості. Дані методики діагностують: перша - позитивні та негативні мотиваційні тенденції, друга – вольову регуляцію особистості.

3. Психодіагностика емоційно-поведінкової сфери за допомогою опитувальника Плутчика - Келлермана - Конте та опитувальника “Особистісний профіль кризи”. Діагностична ціль першого опитувальника – встановити індекс життєвого стилю через напруженість психологічних захистів, другого – визначити індивідуальний профіль переживання кризи за основними фізіологічними, емоційними та поведінковими змінами.

Таблиця 1.

Модель аналізу й оцінки стану психічного здоров'я студентської молоді.

Сфера особистості	Методики вивчення	Діагностичні критерії
Особистісно-типологічна	1. Тест Д. Кейрсі	1. Екстраверсія-інтроверсія (E-I) 2. Раціональність-інтуїція (S-N) 3. Логічність-відчуття (T-F) 4. Розсудливість-імпульсивність (J-P)
	2. Методика Дж. Олдхема і Л. Морріс "Визначення типу особистості"	1. Пильний-параноїдальний (A) 2. Самітник-шизоїд (B) 3. Ідеократичний-шизопатія (C) 4. Авантюрний-антисоціальний (D) 5. Діяльний-активність на межі зриву (E) 6. Драматичний-акторство (F) 7. Самовпевнений-нарцисизм (G) 8. Чуттєвий – ухилення (H) 9. Відданий – залежний (I) 10. Добросовісний – нав'язливий (J) 11. Ледачий – пасивно-агресивний (K) 12. Агресивний – садист (L) 13. Альтруїстичний – самознищення (M) 14. Серйозний – депресивний (N)
	3. Опитувальник Айзенка (EPI)	1. Екстраверсія-інтроверсія 2. Нейротизм
Мотиваційно-вольова	4. Опитувальник А. Реана	1. Мотивація на успіх (надія на успіх) 2. Мотивація на невдачу (страх невдачі)
	5. Методика вимірювання імпульсивності – керованості	1. Імпульсивність 2. Керованість 3. Загальний показник
Емоційно-поведінкова	6. Опитувальник Плутчика-Келлермана - Конте	1. Витіснення (В) 2. Регресія (Pr) 3. Заміщення (Зм) 4. Заперечення (Зr) 5. Проекція (П) 6. Компенсація (К) 7. Гіперкомпенсація (Г) 8. Раціоналізація (Рц)
	7. Особистісний профіль кризи	1. Функціональні проблеми 2. Ускладнення у пізнавальній діяльності 3. Порушення емоційного реагування 4. Зміни у поведінці і діяльності

Вибірку дослідження склали студенти біологічного факультету та факультету психології, які навчаються на третьому курсі денної форми. Середній вік респондентів $18,8 \pm 2,1$ року. Дослідження проводилося на базі Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Послідовність наших дій з обробки отриманих емпіричних даних була наступною: ми склали зведені таблиці кількісних показників за кожною методикою, загальну зведену таблицю психодіагностичного обстеження, аналізували отримані загальні результати. Представимо деякі з них.

Так, дослідження за методикою Дж.Олдхема і Л.Морріс дає змогу говорити про домінуючий тип особистості та відповідний вірогідний розлад. Загалом тип особистості, що є домінуючим у більшості досліджуваних з групи (28 осіб) – це діяльний тип. Така людина характеризується власною активністю та спонукою до активності інших, бажанням подорожувати, шукати нові враження у всьому, нові стилі життя, нові стосунки. Неврівноваженість, гнів, занепокоєння, невпевненість, сильне саморуйнування, імпульсивність, відчайдушність – це саме ті почуття, які в комплексі можуть спровокувати активність на межі зриву. Активність на межі зриву є найбільш вірогідним психічним розладом для людей такого типу.

У двадцятьох досліджуваних переважаючим виявлено пильний тип особистості. Такі особи характеризуються винятковим розумінням навколишнього середовища, проникливим відчуттям ситуації та людей, постійною готовністю ухилитися, обдарованою спостережливістю за помилковими повідомленнями, прихованими спонуканнями, спотворенням правди тощо. Такі люди зазвичай беруть на себе роль соціальних критиків, правоохоронців або активних учасників громадських кампаній, готові до того, щоб викрити будь-які зловживання владою. Цьому типу особистості найбільш притаманним є параноїдальний розлад. Як правило, це тенденція до підозрливості, безкомпромісності, безсумнівної переконаності у своїй правоті, очікування неприємностей та небезпеки.

У восьми осіб домінуючим типом особистості є авантюрний тип. Люди з переважанням цього типу індивідуальності не бояться здійснювати небезпечні кроки, їх захоплює хвилююча гра в ситуації ризику. Вірогідним розладом цього психотипу є антисоціальний. Такі люди абсолютно відкидають всі правила й норми суспільства.

Самовпевнений тип особистості властивий також восьми респондентам. Основна риса таких людей – лідерство, цілеспрямованість, самоповага. Ймовірний розлад такого типу – нарцистична поведінка.

У чотирьох респондентів домінантним виявився альтруїстичний тип. Також для чотирьох респондентів найбільше балів визначено за шкалою відданого типу особистості. Драматичний тип особистості виявлено також у чотирьох респондентів.

У шести досліджуваних було виявлено декілька домінуючих типів, що набрали найбільшу кількість балів. У респондента Ф.О. було виявлено два домінуючі типи особистості – пильний та альтруїстичний. Це може свідчити про наявність внутрішньо-особистісного конфлікту, оскільки пильний тип характеризується автономністю і незалежністю, а альтруїстичний навпаки – повною залежністю від інших та схильністю до самопожертви.

У респондента Х.І. також було визначено два типи особистості – чуттєвий та добросовісний. Це свідчить про сумлінність, що виявляється в наполегливій праці, розсудливості, прагненні до згоди, про дружність цієї людини, її ввічливість. Такі люди найкраще діють згідно з написаним сценарієм як у професійному плані, так і в спілкуванні; вони почувують себе впевнено, коли точно знають чого очікувати і як діяти.

У наймолодшого досліджуваного Ш.М. було виявлено три домінуючі типи особистості – ідеократичний, добросовісний та серйозний. Таке індивідуальне поєднання свідчить про наявність внутрішньо-особистісного конфлікту, коли людина є великим мрійником та містифікатором, якому властиві абстрактні міркування. Разом з тим така людина в реальному житті стає серйозною і

абсолютно готовою до зміни обставин, середовища, клімату тощо; є сумлінною у виконанні будь-якої діяльності.

У ході дослідження було виявлено, що жодному із досліджуваних нашої вибірки не притаманні такі типи особистості як самотній, ледачий та агресивний. Деякі типи поведінки не були домінуючими, але проявилися в індивідуальній домінуючій комбінації типів.

Розподіл студентів за даними психотипами представленої методики ілюструє таблиця 2.

Таблиця 2.

Розподіл вибірки за показниками методики Дж. Олдхема і Л.Морріс.

Тип особистості	Кількість респондентів	Кількість респондентів %
Діяльний	28	33
Пильний	20	24
Авантюрний	8	9,3
Самовпевнений	8	9,3
Альтруїстичний	4	5
Відданий	4	5
Драматичний	4	5
Самотній	0	0
Ледачий	0	0
Агресивний	0	0
Поєднання типів	8	9,3

Таким чином, вже на цьому етапі дослідження до групи ризику можна віднести студентів, яким одночасно властиві суперечливі типологічні характеристики як основа розгортання внутрішньо-особистісного конфлікту. За даною методикою таких виявлено чотири.

Проаналізуємо кількісні результати методики вивчення особливостей вольової регуляції студентської молоді як природного потенціалу самокорекції того чи іншого типу соціальної поведінки. Отримані дані дозволяють оцінити

таку біполярну рису як імпульсивність – керованість. У значній кількості досліджуваних, а саме у 44 осіб не було виявлено чітко однієї з двох вищеназваних характеристик. Це свідчить про те, що дані риси не є характерологічними, а лише ситуативними. У 20 осіб виявили схильність до імпульсивності і лише у 20 осіб – тенденцію до керованості власної поведінки, емоцій, діяльності. Таким чином, 25% студентів мають сильну вольову регуляцію, ще 25% – слабку, а половина управляє собою від ситуації до ситуації. Отож, власний потенціал до психологічних змін наявний лише у чверті молодих людей нашого обстеження, а решта потребує зовнішньої допомоги і підтримки. На нашу думку, групу індивідуального психологічного супроводу мають скласти студенти з тенденцією до імпульсивності.

За допомогою опитувальника А.Реана одержано результати, які дозволяють визначити деякі особливості мотиваційного полюсу студентської молоді. Можна відзначити, що домінуючими мотивами виступає прагнення досягти успіху (73% від загальної групи), в той час як прагнення уникнути невдачі проявлено значно менше (27%). Це підтверджують дані додаткового анкетування та бесід: молодь прагне до самореалізації, шукає різноманітні способи самовираження. Цей позитивний мотиваційний потенціал може стати одним з засобів актуалізації питань підтримання та збереження психічного здоров'я в студентському віці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кількісний та якісний аналіз отриманих результатів на даному етапі дослідження дозволяють зробити такі висновки: вивчення типологічних, мотиваційних, вольових та емоційних характеристик студентів є значимим для визначення стану психічного здоров'я в умовах навчальної діяльності; виявлені слабкі сторони домінуючих і комбінованих психотипів, низький вольовий рівень регуляції поведінки, використання великої кількості типів психологічного захисту потребують спеціальної психокорекції та психопрофілактики; здійснення розподілу студентів за рівнями психічного здоров'я та змалювання індивідуальних

профілів дозволяють виявити найбільш вразливу групу щодо вірогідного погіршення психічного стану; виявлений позитивний мотиваційний потенціал може слугувати основою для психологічних змін у поведінці та діяльності студентів.

Проведене пошукове дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективним та актуальним є пошук оптимальної моделі вивчення психічного здоров'я, дослідження впливу духовно-моральних цінностей на стан здоров'я, пошук внутрішніх резервів підтримання здоров'я студентства.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б.Г. Комплексное изучение человека и психологическая характеристика / Б.Г.Ананьев // Вопросы психологии – 1968. –№6. – С. 21–33.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Ленинград : ЛГУ, 1968. – 338 с.
3. Сірко Р.І. Деякі аспекти впливу сімейного середовища на психічне здоров'я студентів / Р. І. Сірко // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – 2001. – Т. 3, ч. 3. – С. 198–201.
4. Ящишина Ю.М. Експериментальне дослідження соціальних та особистісних чинників психічного здоров'я студентської молоді / Ю. М. Ящишина // Проблеми емпіричних досліджень у психології. – Випуск 2. – Факультет психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ : Гнозис, 2009. – С. 308–314.